

CURRENT STATE OF RAW MATERIALS AND MARKET OF MEAT IN UKRAINE

L. Solomchuk

National University of Food Technologies

Key words:

*Production
Consumption
Meat market
Meat processing
companies
Export
Import*

ABSTRACT

The article analyzes the current state of the resource base and the market of meat products. The dynamic of production and consumption of meat and meat products, imports and exports of meat in Ukraine is reflected in the article. Major problems of meat market, along with suggestions for further development of meat processing plants are also displayed. Safety of meat market depends not only on product liability but also on the position of trade and raw of materials high-quality, modern technology. Clear and adequate strategy of development, high quality of meat products, expansion of markets, opening branches in other regions and creating own trade networks are needed for successful operation.

Article history:

Received 25.12.2014
Received in revised form
22.01.2015
Accepted 04.02.2015

Corresponding author:

L. Solomchuk
E-mail:
npnuht@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СИРОВИННОЇ БАЗИ І РИНКУ М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Л.М. Соломчук

Національний університет харчових технологій

У статті проаналізовано сучасний стан сировинної бази та ринку м'ясної продукції. Висвітлено динаміку виробництва і споживання м'яса та м'ясних продуктів, обсяги імпорту й експорту м'яса в Україні. Відображено основні проблеми ринку м'яса, а також надано пропозиції щодо подальшого розвитку м'ясопереробних підприємств. Безпека ринку м'ясної продукції залежить не тільки від відповідальності виробників, забезпечення високоякісною сировиною, сучасних технологій, але й від позиції торгівлі. Для успішної роботи м'ясопереробних підприємств необхідна чітка й адекватна стратегія розвитку, якісна реклама м'ясної продукції, розширення ринків збуту, відкриття філій в інших регіонах, створення власної торговельної мережі тощо.

Ключові слова: виробництво, споживання, ринок м'яса, м'ясопереробні підприємства, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Питання становлення і розвитку ринку м'ясної продукції в Україні на сьогодні набуло особливої актуальності. Аналіз ринку

м'яса та м'ясної продукції відображає основні проблеми м'ясопереробної галузі: скорочення обсягів виробництва м'яса та м'ясопродуктів, погіршення їх якості, зростання цін на енергоносії, відсутність стратегічного управління м'ясопереробними підприємствами, що призводить до зростання собівартості продукції й зниження конкурентоспроможності в даній галузі тощо.

Розмір ринку м'ясної продукції кількісно характеризує межі економічної системи АПК і визначає розмір споживання м'яса та м'ясопродуктів населенням України як у грошовому, так і в натуральному вираженні. Збільшення або зменшення ринку м'яса впливає на організаційні та структурні перетворення в ланцюзі «постачання-виробництво-реалізація» продукції м'ясопереробних підприємств.

У сучасних умовах швидкого розвитку інтеграційних процесів в Україні, пов'язаних з виходом на світові ринки, особливо актуальним є наявність екологічно чистої сировини та стабільне виробництво якісної й безпечної м'ясної продукції з неї. Для ефективного функціонування підприємств м'ясної промисловості та конкурентоспроможності м'ясної продукції потрібно враховувати особливості й тенденції цільового ринку споживачів м'ясопродуктів для розробки відповідних заходів щодо забезпечення ефективності аграрного сектору та безпосередньо населення якісною й доступною м'ясною продукцією.

Вищезазначене обумовлює потребу вивчення сучасних реалій ринку м'яса та перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку продовольчої сфери й ефективного функціонування ринку м'ясної продукції досліджували такі вчені, як Л.В. Баль-Прилипка [1], В.І. Бойко [2] Р.В. Логоша [3], О.О. Рудич [6], В.Я. Масель-Веселяк, П.Т. Саблук [5] та інші. Провідними українськими вченими досліджувались проблеми й тенденції розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів, розглядалися проблематичні аспекти імпорту м'яса та незбалансованості відносин між сільгоспвиробниками, переробниками м'яса й торговельною мережею.

Мета статті. Проаналізувати сучасний стан, розвиток і проблеми функціонування ринку м'яса в Україні для визначення перспективних шляхів його ефективного розвитку та існування.

Викладення основного матеріалу. Як відомо, для будь-якої економічної моделі розвитку суспільства особливо актуальною є проблема формування ринкової рівноваги. У найбільш узагальненому вигляді економічна рівновага трактується як відповідність між ресурсами і потребами, а більш конкретніше — це узгоджений розвиток усіх ринків, тобто ринків товарів і послуг, ринків робочої сили, грошей і капіталів. Ключовим завданням аграрної науки і практики державного регулювання є формування й стабільне функціонування сільськогосподарських ринків на основі оптимізації співвідношення між попитом і пропозицією.

У дев'яності роки минулого століття м'ясна промисловість опинилась у найбільш кризовому стані порівняно з іншими галузями харчової промисловості. Тваринницька галузь втрачає досягнуті позиції з кожним роком, зменшуючи поголів'я худоби та виробництва м'яса, що ілюструють дані, наведені в табл. 1. До 2000 р. обсяги виробництва скоротились майже у 5 разів.

Таблиця 1. Виробництво різних видів м'яса в 1990—2013 рр., побудовано автором за [9]

Найменування продукції	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Усього, тис. тонн:	4358	2294	1663	1597	2059	2144	2210	2389
Яловичина і телятина	1986	1186	754	562	428	399	388	428
Свинина	1576	807	676	494	631	704	701	748
Баранина і козлятина	46	40	17	16	21	20	20	19
М'ясо птиці	708	235	193	497	954	995	1075	1168
М'ясо кролів	30	19	14	13	13	14	14	14
Конина	12	7	9	15	12	12	12	12

У 1990 р. найбільшу питому вагу займало виробництво м'яса ВРХ — 45,6 %, у 2013 р. найбільша частка припадає на виробництво м'яса птиці всіх видів — 48,9 %, виробництво м'яса ВРХ становить лише 17,9 %, тобто на 27,7 % менше, ніж у 1990 р. (рис. 1).

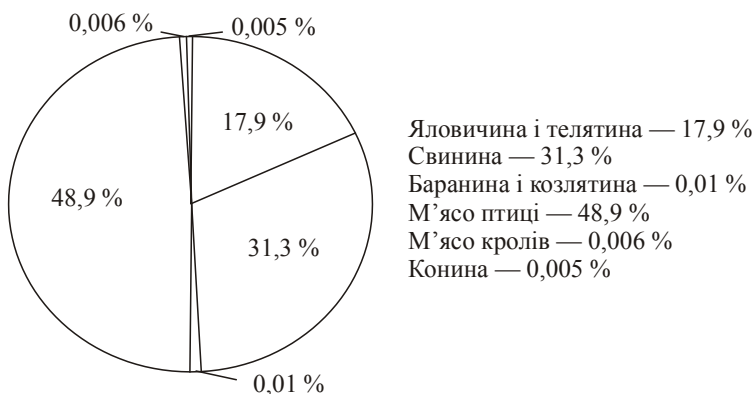

Рис. 1. Структура виробництва м'яса за видами у забійній вазі в Україні у 2013 році

Нарощування поголів'я м'яса птиці пояснюється інвестиційною привабливістю, оскільки для досягнення кондиційної ваги курятини потрібен значно менший період часу, ніж для виробництва ВРХ, дефіцит м'яса якої, призвів до значного нарощування поголів'я (48,9 % у структурі виробництва м'яса в 2013 р.). Відсутність сировини, різке скорочення надходження її на переробку призвело до банкрутства та призупинення діяльності багатьох підприємств м'ясної промисловості. Як наслідок, виробництво м'ясних продуктів на душу населення також значно зменшились (табл. 2).

Таблиця 2. Виробництво м'яса всіх видів (у забійній вазі) на одну особу в Україні за 1990—2013 рр., кг, побудовано за [7]

	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
М'ясо всіх видів	84,0	44,5	33,8	33,9	41,6	44,9	46,9	48,5	52,5

В Україні споживання м'яса за рік на одного мешканця у 2013 р. становило 52,5 кг. Щоб досягти показника розвинених країн світу — 85 кг м'яса за рік, нашим тваринникам необхідно подвоїти обсяги виробництва м'яса великої рогатої худоби, свинини і курятини. За підрахунками експертів

ФАО, в розвинених країнах у середньому на одну особу споживання м'яса зростає до 97 кг у 2030 р. порівняно з 87 кг у 2005—2007 роках. На сьогодні в середньому щоденний раціон мешканця країни становить близько 100 г м'ясних продуктів з варіацією від 250 г (у розвинених країнах) до 20—25 г (у найбідніших) [4].

За даними Державного комітету статистики України, у 2013 р. обсяг ринку м'яса збільшився. Так, порівняно з 2012 р. виробництво свіжого й охолодженого м'яса птиці в Україні у 2013 р. зросло на 6,8 %, свинини — на 16,1 %, яловичини — на 1,9 %; обсяги замороженого м'яса за видами збільшилось на 91,4 %, 21,5 % та 70,2 % [8]. Загалом, обсяг виробництва м'яса збільшився в 19 регіонах. Найсуттєвіше зростання зафіксовано у господарствах Вінницької, Полтавської, Закарпатської, Чернівецької та Київської областей. Скорочення виробництва відбулося у Чернігівській, Запорізькій, Харківській, Черкаській та Одеській областях.

Незважаючи на позитивні зрушення на ринку м'яса та м'ясної продукції, існують також стримуючі фактори розвитку. По-перше, зростання виробничих витрат. Навіть за сучасних технологій вирощування тварин і птиці важко досягти бажаного економічного ефекту. Так, у свинарстві за конверсії корму близько 3,0—3,2 кг на 1 кг приросту собівартість продукції дорівнює 15—16 грн/кг. У структурі витрат кормова складова займає близько 65—70 %, тому що ціни тримаються на високому рівні. До того ж на сукупні витрати впливає зростання заробітної плати, подорожчання енергоресурсів, ветеринарних препаратів тощо.

По-друге, загострення конкуренції на ринку. Споживачі віддають перевагу більш дешевому м'ясу птиці. За річного фонду споживання м'яса на рівні 2,5 млн тонн на одну особу припадає 54 кг м'яса. Для порівняння рекомендована Міністерством охорони здоров'я річна норма споживання м'яса однією особою становить 80 кг, тому внутрішній ринок має резерв для збільшення споживання.

Ще однією причиною впливу на розвиток ринку є низька купівельна спроможність населення. Ціни на м'ясо в Україні зросли у 2014 р. в середньому на 15 грн за кілограм залежно від регіону. Гуртова ціна на яловичину підвищилася в середньому на 5 грн — до 47 грн за кілограм. Також спостерігається різке підвищення вартості свинини — 33 грн за кілограм на гуртовому ринку. Інфляція, соціальна та політична нестабільність призвели до зниження рівня платоспроможності населення, а це, у свою чергу, вплинуло на скорочення обсягів виробництва м'ясної продукції.

До причин скорочення обсягів виробництва можна також віднести відсутність мотивації у виробників м'ясної продукції, диспаритет цін, низький рівень державної підтримки, складний процес сертифікації м'ясної продукції при її експорті, а також зростання собівартості та зниження рентабельності виробництва продукції тваринництва [3].

У період з 2004 р. по 2008 р. сировинний дефіцит був однією з причин стрімкого нарощування імпорту м'яса. Обсяг імпортованого м'яса збільшився в 29 разів і досяг рекордних 550 тис. тонн у 2008 р. (табл. 3).

У ситуації, що склалась, при значному імпорті м'ясної сировини потерпають, як правило, сільськогосподарські виробники та виробники приватного сектору. М'ясопереробні підприємства не купують їхню продукцію і закупо-

вують імпорту сировину, яка вдвічі дешевша, через що вітчизняні виробники м'ясної сировини втрачають бажання розвивати власне виробництво. Внаслідок девальвації гривні імпорт м'яса суттєво зменшився, що призвело до збільшення попиту на вітчизняну сировину.

Таблиця 3. Імпорт та експорт м'яса і м'ясопродуктів в Україні за 2000—2013 рр., побудовано автором за [8]

Показник, тис. тонн	2000	2005	2007	2008	2010	2011	2012	2013
Імпорт	38	325	245	550	378	244	269	186
Експорт	163	82	45	28	48	79	85	118

Важливим у розвитку внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродукції є нарощування експорту та зменшення імпорту продукції. Так, за 2014 р. Україна суттєво знизила зовнішню закупівлю м'ясної продукції. Імпорт м'яса склав 216 тис. т, що на 37 % менше порівняно з попереднім роком. Зокрема, було придбано за кордоном 83 тис. т свинини, 60,8 тис. т м'яса птиці, 3,2 тис. т яловичини. Разом з тим, з України було експортовано 80,5 тис. т м'яса, з них свинини — 12,5 тис. т, м'яса птиці — 50 тис. т, яловичини — 18 тис. т. Таким чином, спільними зусиллями інвесторів, органів влади можна забезпечити потреби внутрішнього ринку та сформуванню експортний потенціал [8].

У 2014 р. імпорт м'ясопродуктів вдалося скоротити майже на 24 %. Цьому посприяло відкриття нових ринків збуту, збільшення виробництва тваринницької продукції, а також нарощування поголів'я. Найбільше замороженої яловичини в Україні надійшло з Бразилії. Імпорт свинини здійснювався з Бразилії — 59 %, Німеччини — 20 % та Польщі — 9 %. М'ясо птиці завозилося із США (32 % загального імпорту), Німеччини — 24 %, Угорщини — 12 %. Щодо експорту, то свинина експортується в Молдову (63%) та в Росію (33 %). З лютого 2014 р. Росія припинила сертифікацію українських підприємств експортерів свинини. Половина експорту м'яса птиці припадає на Іран, 33 % — на Молдову і лише 8 % — на Голландію. Слід зазначити, що найбільше яловичини (96 %) експортується в Росію, 27 % постачається до Білорусії та 17 % — до Азербайджану.

За останні п'ять років спостерігається тенденція до зростання цін на продукцію тваринництва (табл. 4). Порівняно з 2005 р. середня ціна реалізації на м'ясну продукцію збільшилась у 2013 р. на 86,7 % (в 1,8 раза), а порівняно з 2009 р. — на 24,5 % (1,2 раза).

Таблиця 4. Середні ціни реалізації 1 тонни м'ясної продукції сільськогосподарськими підприємствами, грн, побудовано автором за [9]

Показник	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Худоба і птиця у живій вазі	6909,9	10362,9	10797,1	11967,2	13456,9	12901,3

Сектор виробництва ковбасних виробів (у тому числі делікатесних) становить 40 % загального обсягу готових м'ясопродуктів. Для ринку ковбасних виробів характерний більш високий рівень конкуренції, ніж для інших продовольчих ринків. Виробники ковбасної продукції змушені працювати в умовах, пов'язаних з постійним ризиком. Ринок ковбасних виробів значною мірою за-

лежить від сировинної бази, а їх збут обмежений місцем виробництва та прилеглими районами. Структура ринку ковбасних виробів відображена на рис. 2.

Рис. 2. Структура ринку м'ясних виробів за видами продукції у 2013 р., побудовано автором за [8]

Безпека ринку м'ясної продукції залежить не тільки від відповідальності виробників, забезпечення високоякісною сировиною, сучасних технологій, але й від позиції торговлі. Так, продавець м'ясної продукції не повинен купувати неякісну продукцію, без відповідних документів. Крім цього, торговельна мережа повинна правильно зберігати й транспортувати продукцію. Все це разом зробить ринок м'яса та м'ясних продуктів якісним і безпечним. У сучасних умовах існують певні проблеми у торговельній мережі — це відсутність гарантованого збуту готової продукції, присутність на ринку м'яса значної кількості посередників, а головне — створення сучасною торговельною мережею таких умов співпраці з виробниками м'ясної продукції, які в сукупності призводять до виникнення ефекту монополії. Така монополія виявляється у відсутності передплати виробникам за м'ясну продукцію, затримці коштів після її реалізації, а також встановленні високої торговельної націнки на м'ясо та м'ясопродукти. В США розмір торговельної надбавки становить 4 %, в Україні — майже 50 %.

Майже 60 % м'яса товаровиробники реалізують посередницьким структурам. Це відбувається внаслідок того, що фермери не мають можливості реалізовувати м'ясо на продовольчих ринках, а також унаслідок їх небажання займатись самостійним пошуком прямих покупців, тобто реалізацією власної продукції. Всі ці фактори знижують попит населення, наслідком чого є неповна реалізація всієї продукції (понад 10 % продукції повертається до виробника). Утилізація такої продукції за власні кошти переробників м'яса призводить до зростання собівартості готової продукції.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що виробників сільськогосподарської сировини не влаштовують закупівельні ціни, переробників не влаштовує торговельна націнка, а споживача — ціни на м'ясо та м'ясопродукти.

Лідером на ринку охолодженої свинини є ПАТ «АПК-ІНВЕСТ». На споживчому ринку компанія представлена торговельними марками «М'ясна весна» та «Колбаспищепром». Найбільший в Україні виробник м'яса птиці — ТОВ «Миронівський хлібопродукт», представлений маркою «Наша ряба». Також провідними виробниками є ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «М'ясна фабрика

«Фаворит плюс», ПАТ «Український бекон», м'ясокомбінат «Ятрань», представлений торговельними марками «Ятрань» і «Ятранчик», ПАТ «Горлівський м'ясокомбінат».

Поголів'я ВРХ в основному зосереджено у Вінницькій, Житомирській, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській і Полтавській областях. Основними покупцями м'яса є центральні, східні та південні регіони України, де знаходяться найбільші м'ясопереробні комплекси країни. На вирощуванні ВРХ, забої, переробці та випуску готової продукції спеціалізуються структурні підрозділи металургійних комбінатів: м'ясопереробний комплекс ЮГОКА (Дніпропетровська обл.), філія агроцеху № 62 дочірнього підприємства «Ілліч-Агро Крим», ВАТ «Маріупольський меткобінат ім. Ілліча» (зернові, ВРХ, свині, вівці, кури, м'ясо, ковбаси), МК «Дружба народів» (АР Крим), що належить компанії «Миронівський хлібопродукт».

Що стосується виробництва та переробки свинини, то значне поголів'я свиней (понад 400 тис. голів) зосереджено у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Одеській, Полтавській, Рівненській областях. При цьому найбільше свинини виробляють у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Київській областях. В останні роки намітилася тенденція до збільшення промислового виробництва свинини та здачі свиней на переробку.

Висновки

Ринок м'яса — це складова частина агропродовольчого ринку, яка являє собою систему відносин, пов'язаних з виробництвом і товарообігом сировини для виробництва м'яса (сільськогосподарської продукції – худоби і птиці в живій вазі) і м'ясопродуктів. Його кон'юнктура формується в результаті взаємодії попиту і пропозиції на м'ясопродукти. Бути конкурентними та ефективно розвиватися на перспективу м'ясопереробним підприємствам допоможе моніторинг стану й розвитку ринків м'яса та м'ясопродуктів, а також визначення свого місця на них. Перспективою розвитку для м'ясопереробних підприємств є невідповідність нормам споживання м'яса на одну особу, що свідчить про незаповненість ринку м'яса. Для успішної роботи м'ясопереробних підприємств необхідна чітка й адекватна стратегія розвитку, якісна реклама м'ясної продукції, розширення ринків збуту, відкриття філій в інших регіонах, створення власної торговельної мережі тощо.

Незважаючи на значні труднощі й проблеми, з яким стикається м'ясне тваринництво, галузь, як і раніше, зберігає значний потенціал для росту та інтенсивного розвитку. Збереженню наявних позитивних тенденцій у тваринництві та виробництві м'яса в Україні сприятиме збалансованість цін у галузі (від кормів до готових м'ясопродуктів), відносно стабільний попит на продукцію з боку населення, поживлення у сфері кредитування реального сектору, державна підтримка галузі.

Для підвищення ефективності діяльності сільгоспвиробників з виробництва кормів, вирощування худоби, переробки м'ясної сировини й торговельними підприємствами повинна існувати вертикальна інтеграція, яку доцільно будувати в м'ясопродуктовому підкомплексі шляхом утворення корпорацій.

Література

1. *Баль-Прилипка Л.В.* Моніторинг ринку ковбасних виробів України та безпечності продукції / Л.В. Баль-Прилипка // Продовольча індустрія АПК. — 2011. — № 3. — С. 4—7.
2. *Бойко В.І.* Ринок м'яса: світові тенденції регіонального розвитку та виробництва / В.І. Бойко, Л.В. Мамчур // Економіка АПК. — 2011. — № 1. — С. 145—148.
3. *Логоша Р.В.* Аналіз сучасного стану експорту м'ясної продукції / Р.В. Логоша // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 120—124.
4. *Осташко Т.О.* Внутрішній агропродовольчий ринок України / Т.О. Осташко, Л.Ю. Волошенко, Г.В. Ленінова. — К., 2010. — 208 с.
5. *Саблук П.Т.* Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук // Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 4—18.
6. *Рудич О.О.* Особливості маркетингової діяльності підприємств на ринку м'ясопродуктів / О.О. Рудич // Вісник БНАУ: зб. наук. праць. 2009. — Вип. 63. — С. 113—117.
7. *Статистичний збірник «Тваринництво України», 2013 р.,* Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. *Державний комітет статистики України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Статистичний збірник «Україна в цифрах 2013»,* Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ СЫРЬЕВОЙ БАЗЫ И РЫНКА МЯСНОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

Л.Н. Соломчук

Национальный университет пищевых технологий

В статье проанализировано современное состояние сырьевой базы и рынка мясной продукции. Освещена динамика производства и потребления мяса и мясных продуктов, объемы импорта и экспорта мяса в Украине. Отражены основные проблемы рынка мяса, а также предоставляются предложения по дальнейшему развитию мясоперерабатывающих предприятий. Безопасность рынка мясной продукции зависит не только от ответственности производителей, обеспечение высококачественным сырьем, современных технологий, но и от позиции торговли. Для успешной работы мясоперерабатывающих предприятий необходима четкая и адекватная стратегия развития, качественная реклама мясной продукции, расширение рынков сбыта, открытие филиалов в других регионах, создание собственной торговой сети и тому подобное.

Ключевые слова: *производство, потребление, рынок мяса, мясоперерабатывающие предприятия, экспорт, импорт.*